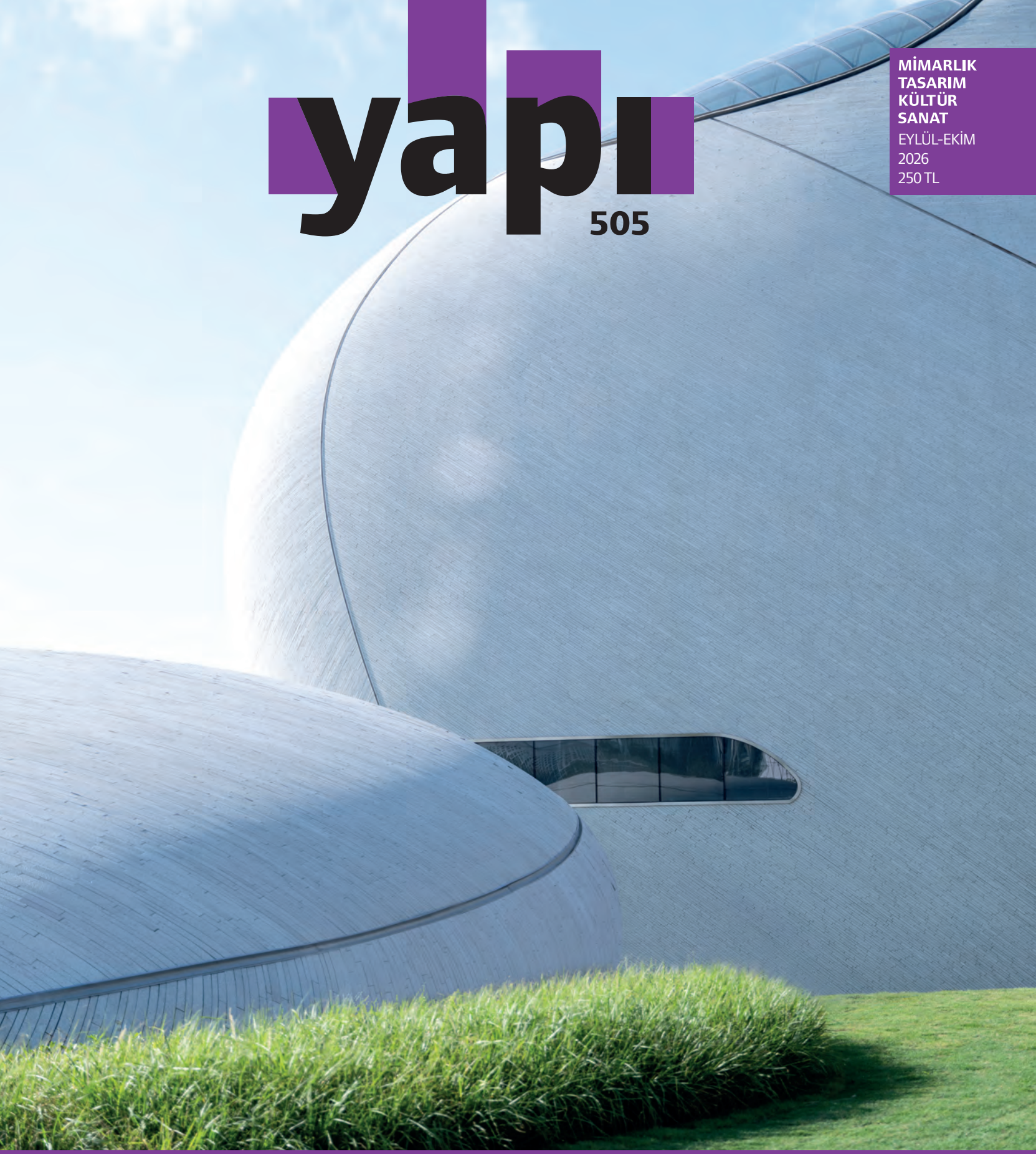
yapı

505

MİMARLIK
TASARIM
KÜLTÜR
SANAT
EYLÜL-EKİM
2026
250 TL



Shenzhen Bay Culture Square, MAD

- DOSYA: **Ara Mekan: Olasılıklar Mimarlığı**
- Selçuk Evi, **Dolmus Architekten**
- Factory OD Ofis Projesi, **Unitie Works**
- Türkiye İş Bankası Marmaris Eğitim ve Dinlenme Tesisi, **Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık**
- Türkiye Denizciler Sendikası Yönetim Binası **Sinan Şerifoğlu, Çetin Ayık, Fadime Kul Taşkın**



YAPI **505** EYLÜL-EKİM 2026
MİMARLIK TASARIM KÜLTÜR SANAT DERGİSİ
ARCHITECTURE DESIGN CULTURE AND ART MAGAZINE

KURULUŞU FOUNDED **1973**

KURUCU FOUNDER
Doğan Hasol

YAYIMLAYAN PUBLISHED BY
PRCHITECT İLETİŞİM LTD. ŞTİ.
Gayrettepe Mah. Vefabey Sok. 5/D Beşiktaş
Tel: +90 212 809 28 72

PRCHITECT İLETİŞİM LTD. ŞTİ. ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
Yasemin Şener

GENEL YAYIN YÖNETMENİ (SORUMLU)
EDITOR-IN-CHIEF
Yasemin Şener
ysener@yapidergisi.com

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF
Gülce Halıcı
gulce@prchitect.com

EDİTÖR EDITOR
Ebru Şevli
editor@yapidergisi.com

KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Celal Abdi Güzer, Mehmet Çubuk, Şengül Öymen Gür, Vedat Tokyay, Evin Eriş, Ahmet Sel, Sedef Özçelik, Mustafa Batu Kepekçioğlu, Ozan Soya, Aydan Volkan, Beyza Gürdoğan, Burak Pelenk, Burçin Fatma Tunç, Buşra Al, Derya Yüce, Erdem Ceylan, Gülden Akıncı Kurtuldu, Gülşah Aykaç, Halil İbrahim Yaman, Hande Ciğerli, Hülya Turgut, İrem Küçük, Lale Özgenel, Murat Sönmez, Nevzat Sayın, Sevim Gülen Türker, Tuğba Okçuoğlu, Hüseyin Ali Korkut, Alper Gülle, Berna Üstün, Ceren Boğaç, Ecem Ergin, Elif Vurucular Kesimci, Eylül Eda Yiğittaşçı, Gülhis Duygun, Elif Yeşim Kösten, Liana Kuyumcuyan, Didem Kılıçkıran, Fatma Süphan Somalı, Elif Berra Kavuk, Zeynep Günay, Zeynep Koçoğlu Uysal Çiğdem Polatoğlu Serter, Cemal Emden, Deniz Dokgöz

GRAFİK TASARIM GRAPHIC DESIGN
Emre Çıkınoğlu, BEK

GRAFİK UYGULAMA REALIZATION
Belma Kuyucu

REKLAM REZERVASYON ADVERTISING RESERVATION
info@prchitect.com

YAYIN TARİHİ VE YERİ PLACE and DATE of PUBLICATION
01.09.2026, İSTANBUL

YAYIN TÜRÜ PUBLICATION TYPE
Yaygın, Süreli

YAYIN PERİYODU PUBLICATION PERIOD
2 AYLIK

SAYISI SINGLE COPY 250 TL

ABONELİK SUBSCRIPTION
Standart Abonelik (6 sayı): 1350 TL
Öğrenci Abonelik (6 sayı): 1200 TL

ABONELER VE DAĞITIM SERVİSİ
SUBSCRIPTION AND CIRCULATION SERVICE
(0212) 809 28 72

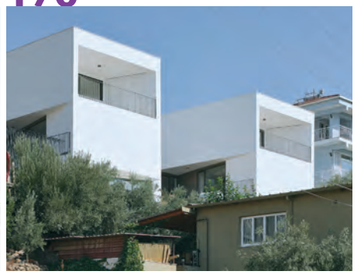
YAZI VE YÖNETİM BÜROSU
EDITORIAL AND ADMINISTRATIVE OFFICE
Gayrettepe Mah. Vefabey Sok. 5/D Beşiktaş
Tel: +90 212 809 28 72

info@yapidergisi.com www.yapidergisi.com

ISSN 1300-3437

İçindekiler











KAPAK COVER
Shenzhen Bay Culture Square
KAPAK FOTOĞRAFI COVER PHOTO
Blackstation

Editörden 4
Arada Kalanın Mimarlığı
Yasemin Şener
•Bir yapıyı tanımlayan şey nedir? Duvarları, sınırları, işlevleri ve içinde barındırdığı mekanlar mı? Yoksa bütün bunların arasında kurulan, çoğu zaman tasarımın kendisinden daha az görünür olan ilişkiler mi? Bir kapının önünde durmak, bir merdivene oturmak, bir avluda karşılaşmak ya da iki yapı arasındaki geçitten yürümek, mimarlığın bize sunduğu deneyimin ne kadarını oluşturur?

"Rüzgara Karşı", Abdi Güzer 6
•Mimarlığı ve Mimarları Sıralama Sorunu: Mimarlık Ödülleri

"Penceremden" 8
•Bir Kocamışın, Ana Caddede Solo Yürüyüşünde, Aklına Takılan Tepkisel-Düşünsel Sorular*, Mehmet Çubuk

Görüş-Tartışma 12
•Ne Kadar Neoliberal O Kadar Cam…, Şengül Öymen Gür
•Yürümek Kentin En Önemli Eylemidir, Vedat Tokyay
•Geleceği Yeniden Kurmak: 1957'den 2037'ye IBA'lar ve Berlin'in Değişen Gelecek Tahayyülü, Evin Eriş
•Oscar Niemeyer'le Bir Paris Karşılaşması, Ahmet Sel

Haberler 28
Ürünler / Yenilikler 32
Sanat 34
Yayınlar 36
Bir Konu 38
•Demokratik Bir Anıt Mümkün mü? Hemzeminlik ve Anıtsallık Diyalektiğinden Konak Meydanı'na, Batu Kepekçioğlu, Sedef Özçelik, Ozan Soya

DOSYA: Ara Mekan: Olasılıklar Mimarlığı 44
Hazırlayan: Ebru Şevli
Katkıda Bulunanlar: Aydan Volkan, Beyza Gürdoğan, Burak Pelenk, Burçin Fatma Tunç, Buşra Al, Derya Yüce, Erdem Ceylan, Gülden Akıncı, Gülşah Aykaç, Halil İbrahim Yaman, Hande Ciğerli, Hülya Turgut, İrem Küçük, Lale Özgenel, Murat Sönmez, Nevzat Sayın, Sevim Gülen Türker, Tuğba Okçuoğlu

Bir Şiirsel Mimarlık Savunusu: Royaumont Buluşması 86
Hüseyin Ali Korkut

Olgunlaşmamış Mekan Üzerine 96
Alper Gülle, Berna Üstün

Ara Mekanın Koreografileri 102
Ceren Boğaç

Annemin Bastonu, Eminönü'nün Hanları 108
Ecem Ergin

Çocukluğun Eşiği 114
Elif Vurucular Kesimci

Mimarın Tasarlayamadığı Şey: Ara Alan ve İlişkinin Olasılığı 120
Eylül Eda Yiğittaşçı

Hibrit Temasın Olasılıkları: Fiziksel ve Dijital Keşif Arasında İzmit Yürüyüş Yolu 124
Gülhis Duygun, Elif Yeşim Kösten

İstanbul'da Sokakta Oturmak, Eşikler ve Mikro-Kamusallıkların Oluşumu 130
Liana Kuyumcuyan, Didem Kılıçkıran

Ara Mekanı Anlatmak: İşlevsel Adlandırmaların Sınırları 138
Fatma Süphan Somalı, Elif Berra Kavuk

Yeni ve Eski Arasında: Gibellina'da Mirasın İhtişamı, Zamanın Tozu ve Ağustos Böcekleri 144
Zeynep Günay

Sanılan Mimarlık ve Aradalık Mekanı 154
Zeynep Koçoğlu Uysal, Çiğdem Polatoğlu Serter

KAPAK: Shenzhen Bay Culture Square 162
MİMARİ TASARIM: MAD
MAD tarafından tasarlanan Shenzhen Bay Culture Square, müze yapısını parçalı bir yerleşim ve kamusal peyzaj yaklaşımıyla ele alarak kent, meydan ve kıyı arasında sürekli bir kamusal alan oluşturuyor.

Selçuk Evi 176
MİMARİ TASARIM: Dolmus Architekten
Dolmuş tarafından tasarlanan Selçuk Evi, yereli takdir eden ve kendi zamanına ait olmayı önemseyen bir yaklaşımla, Ayasuluk Kalesi'ne bakan eğimli arazide yerel tipolojiyi çağdaş bir konut diline taşıyor.

Factory OD Ofis Projesi 186
İÇ MİMARİ TASARIM: Unitie Works
Unitie Works tarafından tasarlanan Factory OD ofisi; çakmak alevinden türeyen mavi-turuncu renk paleti, açıkta bırakılan teknik altyapısı ve aile yadigarı bir dikiş makinesini taşıyıcı öğeye dönüştüren toplantı masasıyla marka kimliğini doğrudan mekansal bir kurguya çeviriyor.

Türkiye İş Bankası Marmaris Eğitim ve Dinlenme Tesisi 198
MİMARİ TASARIM: Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık
Erginoğlu & Çalışlar Mimarlık tarafından tasarlanan Türkiye İş Bankası Marmaris Eğitim ve Dinlenme Tesisi, eğitim, dinlenme, rekreasyon ve sosyal yaşamı bütünleşik bir tasarım senaryosu içerisinde ele alıyor; yerleşim kurgusu ve yönelim kararları mekansal çeşitlilik barındıran çağdaş bir mimari sunuyor.

Türkiye Denizciler Sendikası Yönetim Binası 210
MİMARİ TASARIM:
Sinan Şerifoğlu, Çetin Ayık, Fadime Kul Taşkın
Sinan Şerifoğlu, Çetin Ayık, Fadime Kul Taşkın tarafından Kadıköy'de tasarlanan Türkiye Denizciler Sendikası Yönetim Binası, sıradan bir kentsel parselin zorlayıcı sınırlarını tasarım kararlarına çeviren, uzun vadede farklı senaryolara uyarlanabilir, ölçülü ve dayanıklı bir ofis yapısı olarak öne çıkıyor.

Mekanın Grameri 220
Cemal Emden

Arkikatür 221
Deniz Dokgöz

• BAU Messe München 5
• BMI Yapı Çözümleri San. ve Tic. A.Ş. 37
• İzocam Tic. ve San. A.Ş. 27
• Kastamonu Entegre Ağaç San. ve Tic. A.Ş. 1
• pRchitect İletişim Ltd. Şti. 161, 222
• Roca TR Banyo A.Ş. Ön Kapak İçi

Tarandığı Veri Tabanı:
Design and Applied Arts Index (DAAI)



“Mimarlık, bedenin hareketiyle her karşılaşmada yeniden artiküle edilebilecek ilişkiler için yeterince tanımlı bir çerçeve ile yeterince açık bir ara kurabilir…”

İrem Küçük, Dr. Öğr. Üyesi
Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

1 m²’yi Aralamak: Çerçevelenmiş Bedenin Mekansal Artikülasyonları Üzerine

Bir beden ve onu çevreleyen görünmez bir sınır arasında mekan nasıl kurulur? Only Bones Project bu soruyu alışılmadık derecede yalın bir düzenek içinde düşünmeye imkan verir. Thom Monckton tarafından başlatılan proje, her yeni yorumda sanatçıyı aynı radikal kısıtlamalarla karşı karşıya bırakır. Sahne, nesneler ve sözel anlatı geri çekilir; geriye tek bir beden, tek bir ışık ve bedenin terk etmediği 1 m²’lik alan kalır. Projenin yaratıcılarının deyimiyle bu sınırlama bir “icat alanı” açar ve sanatçıyı çerçevenin dışına çıkmaya değil, onun içindeki mekanı araştırmaya yöneltir. Sınırlama böylece yaratıcı eylemi engelleyen bir koşul olmaktan çıkar; tam tersine, araştırılacak alanı yoğunlaştırır (1). O halde soru şudur: Bir beden ve onu çevreleyen görünmez bir çerçeve, mekanın en temel koşullarını yeniden düşünmek için yeterli olabilir mi?

Aldo van Eyck’in “in-between” düşüncesi bu soruya mimarlık içinden bakmak için güçlü bir başlangıç sunar. Van Eyck için içerisi ile dışarısı ya da farklı mekanlar arasındaki geçiş, yalnızca aşılacak bir sınır değildir; in-between, bu farklı durumların ilişki kurabildiği bir ara oluşturur. Onun için ara, bir durumdan diğerine geçerken geride bırakılan artık bir boşluk değil; farklı durumların birbirleriyle karşılaştığı ve ilişki kurduğu ortak bir zemindir. “Doorstep” düşüncesini fiziksel bir eşiğin ötesine taşıyan “in-between”, içeri ve dışarı, açık ve kapalı, bireysel ve kolektif gibi karşıtlıkları birbirini dışlayan kutuplar olmaktan çıkararak ilişkiye sokar. Van Eyck’in “twin phenomena” olarak adlandırdığı bu birliktelik, arayı iki mekan arasında kalan bir yer olmaktan çıkararak, farklı durumların birbirine açıldığı üretken bir alana dönüştürür (2).

Bu düşünce Van Eyck’in “Raumbildung”, yani mekanın kurulması ve biçimlendirilmesi anlayışıyla da yakından ilişkilidir. Mimari yapı çevreleyerek ve açarak, ayırarak ve bağlayarak yalnızca farklı mekanları oluşturmaz; onların birbirleriyle nasıl karşılaşacağını da düzenler. Açıklıklar, eşikler ve geçişler, farklı mekansal durumlar arasında aralıklar açarak yeni ilişkilerin kurulmasına olanak verir (3). Mimarlığın şiirselliği de belki burada, biçimin kendisinden çok bu ilişkilerin nasıl kurulduğunda; bedenin uzam ve zaman içindeki varoluşunu farklı karşılaşmalara açabilmesinde ortaya çıkar.

Peki “ara”yı daha temel bir mekansal ilişki üzerinden düşünebilir miyiz? Bir beden ile onu çevreleyen sınır arasındaki aralık, başlı başına bir mekansal üretim alanı olabilir mi? Only Bones bu soruyu neredeyse en yalın mekansal düzeneğine indirger. Burada “ara”, iki farklı mekan arasında değil, beden ile onu çevreleyen sınır arasında ortaya çıkar. Bir tarafta değişmeyen 1 m²’lik görünmez çerçeve, diğer tarafta ise hareket ettikçe kendi sınırlarını sürekli yeniden kuran beden vardır. Beden uzanır, katlanır, sıkışır, yön değiştirir; her hareket, beden ile onu çevreleyen sınır arasındaki aralığı yeniden biçimlendirir. Böylece değişen yalnızca bedenin biçimi değil, beden ile onu çerçeveleyen görünmez sınır arasındaki aralıktır. Ara, böylece sabit bir boşluk olmaktan çıkar; bedenin hareketiyle farklı mekansal durumlara açılır.

2026 Edinburgh Festival Fringe kapsamında izlediğim Daniel Nodder’ın Only Bones yorumu bu ilişkiyi daha da ileri taşır. Nodder tek bir beden ve tek bir ışıkla, 1 m² içerisinde mikroskobik oluşumlardan Big Bang’e, farklı canlılardan yıldızların ölümüne uzanan dünyalar kurar (4). Beden kimi zaman kendi fiziksel varlığıyla, kimi zaman başka bir varlığın ya da oluşumun temsili olarak belirir. Bir el, kol ya da baş bedensel bütünlüğünden ayrışarak kendi başına bir figür gibi davranabilir; beden yeniden birleştiğinde ise bu geçici dünya çözülür ve yerini bir başkasına bırakır. Bedenin kendisi değişmese de ölçeksel referansı sürekli yer değiştirir: Bir uzuv bağımsız bir organizmaya, bedenin kıvrımı başka bir oluşuma, küçük bir hareket çok daha büyük bir dünyanın parçasına dönüşebilir. Böylece 1 m²’nin geometrik ölçeği sabit kalırken, onun içinde kurulan dünyaların ölçeği mikroskobik olandan kozmik olana doğru hareket eder. Bu ölçek değişimi önemli bir mekansal tersine dönüş ortaya çıkarır. Geleneksel olarak daha büyük bir dünyayı kurmak daha geniş bir fiziksel alan gerektiriyor gibi düşünülebilir. Only Bones ise tam tersini yapar: Fiziksel alan küçüldükçe bedenin artikülasyonları yoğunlaşır ve aynı geometrik sınır içinde farklı ölçekler üst üste gelmeye başlar. Burada 1 m² daha büyük bir mekanı temsil etmek üzere ortadan kaldırılmaz; kendi sınırlılığı içinde başka ölçeklere açılır. Beden bir ölçü birimi olmaktan çıkmaz; ancak kendi parçalarını yeniden ilişkilendirdikçe, aynı çerçeve içinde bambaşka ölçeklerin referansına dönüşebilir.

Üstelik bu artikülasyon bedenin kendi fiziksel sınırında da durmaz. Nodder zaman zaman üzerindeki giysiyi bedeninden uzaklaştırır, gerer, uzatır ve yeniden bedenine yaklaştırarak farklı konfigürasyonlar kurar. Giysi, bedeni örten sabit bir yüzey olmaktan çıkarak onunla birlikte hareket eden, fakat ondan ayrılabilen ikinci bir sınır gibi davranmaya başlar. Beden ile giysi arasında daha önce bulunmayan bir boşluk açılır; bu boşluk hareketle büyür, daralır ve yeniden kapanır. Böylece aralık yalnızca beden ile 1 m²’lik dış çerçeve arasında değil, bedenin kendi sınırları içerisinde de üretilmeye başlar. Beden–giysi, beden–boşluk ve beden–çerçeve ilişkileri birbirinin içinde yeni aralıklar oluşturur. Ara artık tek bir boşluk değildir; kendi içine katlanarak başka aralar üretir.

Buna rağmen 1 m²’nin geometrik sınırı hiçbir zaman aşılmaz. Beden sınırı delmez, genişletmez ya da dışına çıkmaz. Beden kıvrıldıkça, parçalandıkça, uzadıkça ve kendi üzerine katlandıkça beden ile sınır arasındaki aralık sürekli yeniden artiküle edilir. Van Eyck’in “in-between”inde iki durum arasında kurulan ilişki burada başka bir mekansal mantığa doğru çekilir: Beden aralığı geçerek başka bir mekana ulaşmaz; hareketiyle aralığın kendisini dönüştürür. Açılma, sınırın ötesinde değil, aralığın kendi içinde gerçekleşir. Bu nedenle 1 m² dışarı doğru genişlemez; kendi üzerine katlanarak çoğalır. Fiziksel ölçüsü aynı kalırken bedenin hareketiyle kurulan ilişkiler, ölçekler ve dünyalar değişir. Bu anlamda “dışarı” artık yalnızca sınırın diğer tarafında bulunan bir yer değildir. Bedenin kendi sınırını değiştirmesi, sabit çerçeve ile arasındaki mesafeyi yeniden kurması ve bu aralık içerisinde farklı ölçekleri ortaya çıkarması, dışarı doğru gerçekleşmesi beklenen açılmayı içeri taşır. Dışarı açılmak için sınırı aşmak gerekmez; aralığın kendisi bir açılma haline gelebilir.

Bu açılma yalnızca geometrik ilişkilerle açıklanamaz. Hareketin süresi ve ritmi, ışığın bedenin bazı parçalarını görünür kılıp diğerlerini karanlıkta bırakması, giysinin bedenle kurduğu değişken ilişki ve ses, aynı 1 m²’yi her defasında başka türlü var eder. Gernot Böhme’nin atmosfer düşüncesi burada önem kazanır (5). Atmosfer, yalnızca fiziksel nesnenin niteliğinde ya da onu algılayan öznenin içinde aranmaz; bedenlerin ve çevresel niteliklerin karşılaşmasında ortaya çıkan hissedilir bir mekansal durum olarak düşünülebilir. Only Bones’un mekansallığı da bu anlamda ne yalnızca bedenin biçiminde ne de onu çevreleyen çerçevede bulunabilir. Beden, sınır, hareket, ışık ve süre arasındaki değişen ilişkide ortaya çıkar. Geometrik olarak aynı kalan hacim, bu ilişkiler değiştikçe atmosferik olarak farklılaşır.

Bu nedenle performansın ürettiği mekansal durum tek bir temsilde bütünüyle sabitlenemez. Plan 1 m²’lik çerçeveyi, fotoğraf bedenin belirli bir artikülasyonunu, video ise hareketin sürekliliğini gösterebilir; ancak bunların her biri oluşan mekansallığın yalnızca belirli bir kesitini yakalar. Bedensel



Resim 1. Daniel Nodder, Only Bones, 2026. Kaynak: Only Bones Edinburgh Fringe 2026 / Boosted.



Resim 2. Daniel Nodder, Only Bones, 2026. Performanstan görünüm. Kaynak: Only Bones / Edinburgh Festival Fringe.

sınırın değişimi, giysinin açtığı boşluk, ışığın bedeni parçalaması ve bunların zaman içinde birbirlerine dönüşmesi tek bir konfigürasyonda tutulamaz. Bu sabitlenememe bir eksiklik değil, mekansal olasılığın koşuludur. Çünkü mekansal durum bütünüyle sabitlenebilseydi tek bir konfigürasyona kapanırdı. Buradaki ara ise tam da tamamlanmadığı, hareketle sürekli başka bir duruma açılabildiği için üretkendir. Her artikülasyon aralığı geçici olarak kurar; fakat onu tüketmez. Bir durum ortaya çıktığı anda aralığın başka türlü kurulabilme kapasitesi ortadan kalkmaz.

Only Bones’un ortaya koyduğu şey, yalnızca kısıtlamanın yaratıcılığı tetiklemesi değildir; sınırın kendisinden çok, beden ile sınır arasında açılan aralığın üretken hale gelmesidir. Mekansal olasılık, böylece sınırın ötesinde değil, tam da bu aralığın içinde belirir. Çerçeve sabit kalır; bedenin hareketi ise onunla kurulan mekansal ilişkiyi dönüştürür. Yeni mekansal durumlar da sınırları genişleterek değil, bu ilişkinin farklı biçimler almasından doğar. Only Bones’un 1 m²’si bu açıdan bir kap olmaktan çok, ilişkilerin yoğunlaştırıldığı bir deney alanına dönüşür.

Bu okuma, performatif mekansal üretimin, mekansal ilişkileri araştırmaya yönelik bir mimari tasarım aracına dönüşme potansiyelini ortaya koyar. Performansın mimari tasarım açısından önemi, Nodder’ın ürettiği bedensel

figürlerin ya da biçimlerin aktarılmasında değil; sabit bir çerçeve içinde bedenin hareketiyle farklı mekansal ilişkilerin nasıl kurulabildiğini göstermesinde yatar. Van Eyck'in farklı mekansal durumların karşılaşması üzerinden düşündüğü in-between, burada daha temel bir ilişkiye taşınır: Sabit bir çerçeve, hareket eden bir beden ve aralarında sürekli değişen bir aralık. Tam da bu yalın ilişki, farklı mekansal durumların nasıl kurulabileceğini araştırmanın bir yolunu açar.

Buradan mimari tasarım açısından daha temel bir soru doğar: Mekanı bütünüyle tasarlamak yerine, mekanın tekrar tekrar kurulabileceği aralıkları tasarlayabilir miyiz? Böyle düşünüldüğünde "olasılıklar mimarlığı", önceden tasarlanmış çok sayıda alternatif kullanım ya da biçim sunmak anlamına gelmez. Belki de mesele, sınırları ortadan kaldırmak ya da sürekli genişletmek de değildir. Mimarlık, bedenin hareketiyle her karşılaşmada yeniden artiküle edilebilecek ilişkiler için yeterince tanımlı bir çerçeve ile yeterince açık bir ara kurabilir. Only Bones'un küçücük çerçevesi bu açıdan paradoksal biçimde geniş bir mimari düşünce alanı açar. 1 m² değişmez; beden onu terk etmez. Fakat beden kendi sınırını her yeniden kurduğunda aradaki mekan da başka türlü belirir. Belki de olasılık, sınırların ortadan kalkmasında değil, aralıkların tükenmemesinde yatar.

1 m² değişmez. Beden onu her hareketinde yeniden aralar ve tam da bu aralıkta, henüz kurulmamış başka mekanlar açılmaya devam eder.



"Bir ağacın kurduğu mekan, aslında, mimarlığın sadece çizilen mekanlar ve bu mekanlara atanan programlar üzerinden değil; çizilmeyen boşluklar, serbest bırakılan eşikler, kendiliğinden oluşan nişler ve korunan müşterekler üzerinden düşünülmesinin de mümkün olduğunu temsil eder…"

Lale Özgenel, Prof. Dr.
ODTÜ Mimarlık Bölümü

Bir Ağacın Gölgesinde Kurulan Kamusallık: İnşa Edilmemiş Ara Mekan Olarak "Çınaraltı"

Duvarın inşasıyla başlayan sınır çekme pratiği, kenti ve yapıyı katı kategorilere böler: özel ve kamusal, mülk ve sokak, kır ve kent. Oysa gündelik hayatın akışı keskin ve geçirimsiz hatların tanımladığı mekanlar kadar, onların arasında kalan, sınırları muğlak, önceden programlanmamış ve tam da bu nedenden ötürü karşılaşmalara ve doğaçlama eylemlerin gelişmesine imkan tanıyan "aralıklarda" da filizlenir. Bu yazı, günümüz kentlerinin karakterini oluşturan katı mülkiyet sınırlarına, kentsel mekanı kamudan koparan ve özelleştiren sınırlandırma eylemlerine ve her metrekaresi ticarileştirilmiş tek işlevli mekan rejimine karşı naif bir direnç manifestosu olarak okunabilir.

Modern kentsel tasarım ve imar pratikleri, mekanı tescillenebilir, sınırlarla ayrılabilir ve metalaştırılabilir parsellere bölme hırsıyla hareket ediyor. Kentler giderek daha çok sınırları turnikelerle, güvenlik duvarlarıyla, çitlerle veya tüketim zorunluluğuyla çizilmiş, sterilleştirilmiş yapılar topluluğuna dönüşüyor: Gündelik hayatı besleyen, aksiyonun önceden kurgulanmadığı, sınırları belirsiz, içinde özgürce kalabilmenin mümkün olduğu ve herhangi bir ticari dayatma içermeyen o belirsiz aralıklar hızla yok ediliyor. Tam da bu kuşatmanın ortasında, kentlerde, kasabalarda ve köylerde yüzyıllardır kendiliğinden varlığını sürdüren çınaraltı mekanları, bu planlama rejimine karşı radikal ve sessiz bir duruş sergiliyor.

Çınaraltı, ne bütünüyle özel mülke ait kapalı bir ticarethane, ne katı kurallarla sterilize edilmiş tipik bir beton meydan; ne bir yapıya ait açık alan ne de yalnızca geçilip gidilen sıradan bir sokak parçası olarak tanımlanabilir. O, adını aldığı anıtsal çınar ağacının heybetli gölgesi altında biçimlenen, tabiat ile kültürün, özel ile kamusalın birbirine sızdığı, duvarı, kapısı veya çizilmiş bir sınır çizgisi bulunmayan, inşa edilmemiş bir ara mekandır.

Sabahın erken saatlerinde kentlilerin, esnafın ilk çayını içtiği bir yavaşlama mekanı olan çınaraltı; gün ortasında yaşlıların sosyalleştiği bir emekli kulübüne, öğleden sonra çocukların güvenle koşuşturduğu bir oyun alanına, akşamüstü kente gelen yabancılar ile yerlilerin yan yana oturduğu bir kentsel salona, dini veya milli bayramlarda ise kolektif yemeklerin yendiği, düğünlerin yapıldığı ya da cenaze toplanmalarının gerçekleştiği bir ritüel alanına dönüşebilir. Çınaraltı, sahip olduğu fiziki varlığından ziyade, mülkiyeti esneten, sınırlanmayı reddeden ve toplumsal kullanımın ısrarıyla her gün yeniden üretilerek sürdürülen bir ortak "kentsel niş" olarak ayakta kalır. Bu ara mekanı ayakta tutan ilk direnç katmanı, onun mülkiyet ve sınır ilişkisindeki muğlaklığı koruma becerisidir. Sınırlandırılmış modern mekan "Burası kime ait?" sorusuna net bir yanıt verirken, çınaraltı bu soruya kolektif bir muğlaklıkla karşılık verir. Ağacın geniş tacı tarafından tanımlanan mekanın fiziksel bir kapısı veya duvarı yoktur. Kahvehanenin ya da çay bahçesinin sandalyeleri yere sabitlenmemiştir; sınır, gölgenin hareketine ve kullanıcının o anki ihtiyacına göre genişler ya da daralır. Çay içen bir müşterinin oturduğu sandalye ile yoldan geçerken soluklanmak için ağacın köküne yaslanmış bir sakinin kapladığı alan aynı gölgenin altındadır. Gölge, tescillenemeyen ve özelleştirilemeyen doğal bir örtüdür. Çınaraltı, bu sayede kentsel rantın mekanı parselleme iştahına karşı ilk direnç hattını kurar.

Kentsel mekanın kamusal niteliğini kaybetmesi, çoğu zaman agresif sınır tanımlama ve kentsel alanı parselleme pratikleriyle başlar. Kentin kaldırımlarına, sokak aralarına ve kentsel açık alanlarına ticari kaygılarla çekilen açılır-kapanır cam paneller, mekanın kamusal geçirgenliğini doğrudan öldürür. Dışarıdan bakıldığında içeriyi gösteren o şeffaf giyotin camlar, şeffaf brandalar veya kış bahçeleri, aslında yoldan geçen insanla kamusal sokak arasına çekilmiş aşılmaz birer sınır hattıdır; kentin ortak hareket alanını bir işletmenin kapalı iklimine hapseder. Benzer şekilde, kaldırımların üzerine kurulan, zemini hiyerarşik olarak bölen yükseltilmiş ahşap platformlar ya da masaların üzerine yerleşen görünmez "müşterilere aittir" baskısı, sokağı herkesin eşitçe var olduğu bir kamusal alan olmaktan çıkarır. Sokaklarda süregiden bu sınır tanımlama ve ticarileştirme pratikleri bugün çınaraltı meydanlarına kadar sızmıştır; bir zamanlar herkesin sığındığı ortak bir kubbe olan anıtsal ağaçlar, kimi yerlerde etrafı cam panellerle kapatılarak birer iç mekan aksesuarına indirgenmiş durumdadır. Neyse ki, bu kuşatmanın ortasında, kentsel bellekte yer etmiş, henüz etrafına sınır çekilmemiş, cam panellerle çitlenmemiş ve ahşap platformlarla işgal edilmemiş pek çok asırlık çınaraltı varlığını sürdürmekte.

Çınaraltı mekanlarının gösterdiği direnç, bu sınırlama müdahalelerine karşı geliştirilen mekansal ve toplumsal reflekslerde saklı. Ağacın anıtsal gövdesi ve geniş kök sistemi, alanın tamamen betonlaştırılmasına fiziksel bir engel oluşturarak toprağı canlı tutmakta. Bunun da ötesinde çınaraltı, sadece tüketim yapanların değil; sipariş vermeden oturan emeklilerin, oynayan çocukların, sokak satıcılarının aynı anı paylaştığı bir yavaşlama bölgesi. Tüketim baskısına rağmen sipariş vermeden o gölgeden yararlanma hakkı, kentsel kar hırsına karşı sergilenen en temel kamusal direnç. Sermayenin alanı tamamen kuşattığı, masaların yalnızca yüksek hesap ödeyenlere tahsis edildiği durumlarda ise çınaraltı ara mekan olma niteliğini kaybedip sıradan bir kafeye dönüşerek çöker. Dolayısıyla onun direnci, sınırlamaya izin vermeyen bu esnek organizasyonun korunmasıyla mümkün. Bu direnç, pasif bir statik özellik değil; gündelik pratiklerle, bakımla ve ortak iradeyle her gün yeniden verilen bir karar. Esnafın alanı kendi özel mülkü gibi duvarlarla kapatmaması, mahallelinin ticarileşmeye



Resim 1. Beyazıt, Sahaflar Çarşısı girişindeki anıt çınar (2025, Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0).



Resim 2. Hüseyin Avni Dede ve çınaraltı tezgahı (2025, Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0).

Notlar

1. Kallo Collective. (n.d.). Only Bones v1.0. Kallo Collective – Only Bones v1.0
2. Van Eyck, A. (2008). The in-between realm: Place and occasion: A home for twin phenomena. In V. Ligtelijn & F. Strauven (Eds.), Aldo van Eyck writings 1: The child, the city and the artist: An essay on architecture—The in-between realm (pp. 53–72). SUN Publishers.
3. Sack, O. (2024). 'A symbol with what architecture means as such and should accomplish': On Aldo van Eyck's concept of the 'in-between' and its connection with the dimension of Raumbildung. ARENA Journal of Architectural Research, 9(1), Article 4. https://doi.org/10.55588/ajar.395
4. Edinburgh Festival Fringe. (2026). Only Bones – Daniel Nodder. Edinburgh Festival Fringe – Only Bones: Daniel Nodder
5. Böhme, G. (1993). Atmosphere as the fundamental concept of a new aesthetics. Thesis Eleven, 36(1), 113–126. https://doi.org/10.1177/072551369303600107